

ВАЖЕЛІ ЗБІЛЬШЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Вступ. Південь України володіє достатнім туристичним потенціалом: біосферний заповідник «Асканіє-Нова», Приазовський Національний природний Парк, Кам'яна Могила, Національний Заповідник Хортиця, Крим з античними містами, давніми городищами, царськими палацами, з мистецькими галереями, каньйонами, водоспадами, печерами, застиглими вулканами, грязьовими вулканами. Багато туристів відвідають ці природні дива і краси творіння людських рук.

Відмічаємо, що за роки незалежності України багато робиться для того, щоб виявити, дослідити, підготувати для туристів історичні археологічні та культурні об'єкти для культурного, наукового туризму, але далеко недостатньо у порівнянні з піклуванням про аналогічні об'єкти за кордоном.

Проблему виявляємо в актуалізації існуючих важелів збільшення туристичного потенціалу та виявленні нових.

Мета – акцентувати увагу на важелях туристичного потенціалу, призначення яких необхідне для збільшення притоку туристів.

Завдання- підкреслити не тільки історичне значення Хортиці, як осередка Козацької Вольниці, а й значення її для патріотичного виховання підростаючого покоління;

- означити унікальність Херсонесу Таврійського;
- формувати уявлення, що побудова туристичної інфраструктури та унікальність Керченського комплексу зробить Керч привабливішим об'єктом, як для українців, так і для закордонних туристів;
- аналізуючи туристичні аспекти і можливості Ольвії, углядіти шлях народження ще однієї перлини світового значення на півдні України;
- вважати за доцільність вивчення закордонного досвіду з туристичного бізнесу, проводити дослідження з цього питання і поширювати тоді вже свій збагачений досвід.

Хортиця. Національний заповідник «Хортиця» -- науково-дослідна та рекреаційно-освітня установа, яка здійснює охорону пам'яток історії, культури та природних об'єктів, а також збирає, вивчає, зберігає та популяризує пам'ятки, пов'язані з історією запорізького козацтва. Зважаючи на природну та археологічну унікальність заповідника та з метою здійснення державної охорони і збереження його цілісності, постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1993р. №254 «Про національний заповідник «Хортиця» державному історико-культурному заповіднику надано статус національного». До його складу входять сам острів Хортиця і прилеглі до нього острови та скелі: Байда, Дубовий, Розстебин, Три Стоги, Середня, Близнюки, урочище Вирва на правому березі Дніпра. Загальна площа заповідника становить 2,359 34 га.

За останні роки створено 3 меморіально-туристичні об'єкти : «Тарасова стежка», «Скіфський стан», «Протовче». Для популяризації заповідника видано більше двадцяти видів друкованої продукції. На острові проводяться берегоукріплювальні роботи. Тут вже не лунають постріли браконьєрів і подоланий психологічний стереотип, що буцімто заповідник у межах потужного індустріального міста не можливий. Можливий. Він є, розвивається і кожен українець та багато мандрівників із-за кордону мріють обов'язково побувати, побачити і пройнятися духом цього унікального, археологічного, історичного, славетного куточка України. Хортиця з її славетним минулим виховує патріотизм.

В.І. Чабаненко у своєму творі «Савур-Могिला» писав : « ... унизу котив свої води Славути, а далі маячила Хортиця. Тарас Шевченко все дивився на острів, розпитував людей про козацтво і сам багато розповідав, гнівно говорячи про царицю Катерину, яка зруйнувала козацьке гніздо.[6]. Наступного дня Шевченко на човні поплив на острів. Із хвилюванням наближався Тарас до Хортиці, сльози блищали на його очах. Він зійшов на берег козацької вольниці і пішов угору, оглядаючи довкола священну хортицьку землю» [5].

Херсонес. Руїни Херсонесу є унікальним пам'ятником історії та культури. Рішенням уряду України тут створений Національний заповідник і всі старожитності знаходяться під охороною держави. Заснований Херсонес Таврійський вихідцями з Гераклії Понтійської та острова Делоса в 528-527 рр. до н.е. і проіснував біля двох тисяч років. Він був значним політичним, економічним та культурним центром регіону і відігравав значну роль в розвитку багатьох народів давності. Спочатку він займав невелику територію та був обнесений оборонним муром, його мешканці займались сільським господарством. На початку IV ст. до н.е. херсонесіти проникають в Північно-Західний Крим і Херсонес з невеликого автономного полісу перетворюється у центр територіального державного утворення. У III ст. до н.е. в Криму виникла пізньоскіфська держава з центром у Неаполі Скіфському (м.Сімферополь). Скіфам потрібні були землі для землеробства. Херсонес самотужки не міг справитись з ворогами і звернувся за допомогою до царя Понтійської держави Мітридата VI Євпатора і той ліквідував скіфську загрозу. Херсонес увійшов у склад Понтійського царства, хоча й зберіг внутрішнє самоврядування, але втратив свою незалежність – в місті був розміщений понтійський гарнізон і царю платили данину. Але коли Мітридат отримав поразку у війнах з Римом, Херсонес опинився під впливом Римської імперії. В місті стояв вже римський гарнізон, були перебудовані оборонні мури і вежі. Проходили віки, мінялись хазяї, (гунни, тюрки) зростали оборонні вежі. У другій половині IX-X вв. н.е. Херсонес був тісно зв'язаний з Київською Руссю і відіграв важливу роль в російсько-візантійських відносинах. Київський князь Володимир за проханням імператора Василя II послав йому воєнну допомогу, але імператор не виконав договірних зобов'язань, тоді Володимир оволодів Херсонесом і зажадав собі в жони сестру імператора Анну, а Візантія вимушена була укласти мирну угоду. Сам Володимир прийняв християнську віру і у 988р. охрестив Київську Русь. У 1223р. в Криму

з'являються татари, в XIV в. контроль над містом взяли генуезці, а в 1399 р. татари знову зруйнували місто. В XV ст. мешканці Херсонесу остаточно покидають його. Черговими загарбниками були турки–османи. Нове життя Херсонесу почалося в 1827 р., коли були початі перші археологічні розкопки, які продовжуються і зараз. Саме завдяки самовідданій праці декількох поколінь вітчизняних археологів і істориків можна ознайомитися з історією і культурою цього унікального центру людської цивілізації. [4]

ООН (ЮНЕСКО) включила Херсонес у число 150 самих значних давніх пам'яток, де він стоїть в одному ряді з такими «чудесами світу», як єгипетські піраміди, афінський Парфенон і римський Колізей.

Ольвія. На півдні України у пониззі Дніпра і Бугу колись жили леви, леопарди, вепри, тури. Їхні кістки і досі знаходять археологи на місці античної колонії, центром якої була місто-держава Ольвія, яка проіснувала тисячу років. Сьогодні це чи не єдине в світі античне місто, яке під землею зберіглося у первозданному вигляді. Заснована вихідцями з грецького міста Мілет у 647-646 рр. до н.е. і існувала до IV ст. нашої ери. В епоху розквіту V-III ст. до н.е. досягла найбільшого розміру (50 га) із населенням 23-25 тис. мешканців. Ольвія була оточена міцними мурами й оборонними вежами, забудована критими черепицею кам'яними спорудами. Багаті ольвіополіти прикрашали житла колонами, фресками, мозаїкою. Існувала розгалужена система водопроводу з глиняних труб. Майдан і центральні вулиці, вимощені кам'яними плитами, прикрашали статуями богів і героїв, різьбленими в камені портретами заслужених громадян та мармуровими плитами з декретами міста-держави. У центрі Ольвії на головній площі (агорі) стояв будинок для культових обрядів і купецьких зібрань, вівтар і кам'яні водоймища. Навколо площі містились будинки державних установ, гімнасія (школа для юнацтва), театр, іподром. До агори примикало священне місто, де були храми і жертівники. Навколо міста був некрополь – великий цвинтар. На півночі і півдні від Ольвії розташовувалися десятки городищ і селищ грецьких поселенців та місцевого населення. Ольвія випускала свою монету. Її населення підтримувало зв'язки з Афінами, Коринфом, Родосом, Пергамом, Александрією, та Малою Азією. Греки асимілювалися, перед усім зі скіфами, переймали мову і різновиди одягу. Після встановлення над містом у 40х рр. V ст. до н.е. скіфського протекторату – у місті стало більше скіфів і був побудований палац скіфського царя Скіла. [2].

Археологічні розкопки дають різноманітні речі домашнього вжитку – амфори, глеки, тарелі, сковороди, керамічний посуд для парфумів. Унікальною знахідкою є чотирикілограмовий олімпійський диск, який метали дискоболи. Три таких знайдено в Греції. У нас – четвертий у світі. В Ольвії знаходять також знаряддя ремесел – ткацтва, кушнірства, різьблення по кістці і камінню. Упродовж століть археологічні експонати вивозились звідси у Петербург, Москву, Київ, Одесу. Ольвійські шедеври є і у різних музеях світу – Луврі, Берлінському, Британському, Метрополітен–музеї у Нью-Йорку. Старший науковий працівник Інституту археології НАНУ, кандидат історичних наук Валентина Крапівіна каже: «Експонатів так

багато, що вистачить на експозицію світового значення. Ми могли б представити різні історичні періоди Ольвії - архаїку, класику на сучасному рівні з реконструкціями, моделюванням, екранами. У новому приміщенні мають бути також і реставраційні майстерні і місце для музейних фондів, навчальні аудиторії і зали для тематичних виставок. Зараз потоку туристів нема. За рік до 200 осіб. Смішно, як для світової перлини! Але ж створюються проекти аби дати заповіднику «друге дихання» і надати відвідувачам можливість зануритися в життя стародавніх ольвіополітів через «експериментальну археологію»». [1] Один із проектів «реконструкції простору» передбачає побудову поряд з Ольвією кварталів, де можна було б розташувати майданчики для музикування, ремесел, гончарні печі, ткацькі верстати – і проводити майстер-класи. Подібна реконструкція існує під Берліном. Там мелють зерно на жорнах, є двори для худоби. Відвідувач може пожити якийсь час у такому поселенні, переодягнувшись у відповідний одяг, скуштувати страв, побачити, як робляться речі, які є в музеї і спробувати їх виготовити власноручно. Сучасній людині переживання такого історичного досвіду дає розуміння того, як складно було жити раніше без електроніки, електрики, оптики. Особливе враження справляють знайдені в Ольвії стародавні медичні інструменти (ланцет, якийсь молоточок). Виявляється, що мешканці Ольвії вміли робити трепанацію черепа. Були знайдені останки людей, які мали заліковані травми. Це викликає повагу і усвідомлення цінності самого життя, яке слід берегти. В Ольвії були цікаві громадські звичаї, їх теж можна було б «програвати». До речі, сюди на археологічну практику за студентськими програмами приїждять старшокурсники з Німеччини, Данії, на місяць їдуть в Ольвію, потім на Тибет, у Грецію, Єгипет. У комплексі Ольвії можна було б відтворювати життя різних соціальних груп за історичними періодами – архаїчний, класичний, еллінський, римський. За тисячу років існування Ольвії змінювались закони, правила й умови життя. Можна було б залучати університети, які скеровували б сюди студентів і відновлювали юридичну і побутову структуру суспільства. Це була б «школа самоуправління». Молодь усвідомлювала б, як в умовах яскравої еллінської чи римської демократії можна моделювати соціальну ситуацію. Так, вивчаючи давнину (бо минуло вже тисяча шістьсот років, як не існує Ольвія), могли б її досягнення втілювати і в своє життя. Тут доречними були б грецькі, скіфські, сарматські табори і навіть турецькі – понад 200 років тому тут була Османська імперія. Серед сімох найбільших мудреців світу греки називали скіфа-ольвіополіта Анахарсіса [7].

Тут планується студентський табір на 250 місць (будиночки з водопроводом), бо поки що волонтери і археологи живуть у наметах, готують страви на вогнищах.

Керівник ольвійської археологічної експедиції каже, що вчені готові читати лекції, як з історії Ольвії так і про античну добу в історії України. Це і лекції палеозоолога, антрополога, керамістів, реставраторів, мистецтвознавців. Цим самим міг би задовольнятися попит наукового туризму, а наша б держава економічно зміцнювалась би.

Керч. Розташована на перетині торгових шляхів і дві тисячі п'ятсот років була місцем постійного спілкування різних етносів і культур. Скіфи, сармати, готи, елліни, римляни, пізніше – візантійці, генуезці, турки і татари залишили тут матеріальні сліди своєї історії. Саме тому з початку XIX ст. і до сьогоднішнього часу Керч є одним з найголовніших центрів вивчення античної та середньовічної спадщини. Завдяки безпрецедентній кількості пам'яток ще у 1826 р. в Керчі було відкрито Музей старожитностей, який впродовж майже ста років координував археологічні дослідження не тільки в Криму, а й на всьому Північному Причорномор'ї. У 1987р. на базі археологічного музею був створений Керченський державний історико-культурний заповідник, до складу якого входять 5 античних міст, 14 пам'яток археології та архітектури національного значення. Зокрема, це склеп Деметри з унікальними розписами, які у західній науковій літературі називають « українською Джокондою» та царські кургани заввишки в кільканадцять метрів. Кульмінацією відродження музею стало відкриття у 2005р. «золотої скарбниці», де тепер можна побачити найбільш коштовні знахідки – від золотих прикрас до оздобленої коштовностями зброї. Таких залів, де можна виставляти коштовності, в Україні нараховують одиниці, причому майже всі вони у Києві. Останні роки під егідою Керченського заповідника працюють до 10 археологічних експедицій з України, Росії, Польщі. Це при тому, що переважна більшість музеїв нашої держави не проводить жодної.

Авторитетна польська дослідниця професор Магдалена Мончинська, яка очолює кафедру археології Лодзинського університету, вважає Керч унікальним містом для археології часів Великого переселення народів. Вона переконана в тому, що концентрація значної кількості пам'яток на невеликій території дає можливість здійснити масштабні дослідження і отримати результати, які вплинуть на світову науку [3]. Французький археолог Мішель Казанський з Національного Музею старожитностей (м.Сен-Жермен-ан-Ле), одного з найважливіших археологічних музеїв Європи стверджує, що Східний Крим є унікальним з точки зору можливостей вивчення контактів між варварами та античною цивілізацією.[1] До цього додаються безпрецедентні археологічні комплекси часів Візантії, які дозволяють вивчити перші кроки християнства на теренах сучасної України. Не зменшуючи науковості туристичного потенціалу Керченський регіон туризму дозволяє наочно і фізично доторкнутися до саме розвитку нашої планети, тобто спостерігати «дихання» планети Земля (газові та грязьові виверження грязьових вулканів Керченського п-ова). Цей аспект вивчення довкілля ще ні інфраструктурно, ні сервісно не організований, тому вчителям, які виступають в ролі керівників туристичних груп учнів доводиться самім піклуватися про транспорт, щоб добратися до грязьових вулканів та відшукувати вчених, фахівців своєї справи.

Висновки. Майже у кожній людині є велика потреба знати, а краще бачити, як жили його предки, і навіть самому хочеться декілька днів пожити в античних умовах, відчути себе тим же скіфом, зайнятися їхніми ремеслами, пошити та поносити їхній одяг. Історичні та географічні знання минулого роблять людину більш чуйною, а

головне вчить цінувати все сучасне, бути бережливими у відношенні до того, що збереглося до нас, так як культурна спадщина викликає до культурного з нею поводження. За доцільне вважаємо : - більше приділяти увагу створенню туристичної інфраструктури;

- поліпшити сервісне обслуговування;
- проводити популяризацію і пропаганду туристичних об'єктів;
- урахувати комплексність пропагуємих об'єктів, та їхню унікальність;
- створити рекламні телерадіопередачі;
- проводити археологічні експедиції з дослідженнями;
- знаходити, аналізувати і застосовувати закордонний досвід освоєння туристичних об'єктів.

Список використаних джерел:

1. Е. Молев. Эллины и варвары. На северной окраине античного мира; М.: ЗАО Центрполиграф, 2003г.
2. Я. Музиченко. Ольвія-значить щаслива. Україна молода, 30.09.2010
3. Г. Радіонова. Домівка скарбів. Керченський п-ів. Україна молода, 01.05.2008
4. С. Сорочан, В. Зубарь, Л. Марченко. Херсонес. Наследие тысячелетий «Таврида»
5. В. Супруненко. Запорожский край. Популярная энциклопедия. 2000г.
6. В. Чабаненко. «Савур-Могिला». Хортиця: цифри, факти, коментарі.
7. В. Черемис. Ольвія. Київ, 1993.